

ZARZĄDZENIE NR 898/2003
PREZYDENTA MIASTA KRAKOWA
Z DNIA 24 czerwca 2003 r.

w sprawie wniosku do Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie o wpis do rejestru zabytków układu urbanistycznego Nowej Huty.

Na podstawie art. 30 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity z 2001 roku, Dz. U. Nr 142, poz 1592 z późniejszymi zmianami) oraz art.14 ust.1 ustawy z dnia 15 lutego 1962 roku o ochronie dóbr kultury (tekst jednolity: z 1999 roku Dz.U. Nr.98, poz.1150 z późniejszymi zmianami) zarządza się, co następuje:

§ 1

Postanawia się wystąpić z wnioskiem do Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie o wpis do rejestru zabytków układu urbanistycznego Nowej Huty stanowiącego największą miejską kreację przestrzenną okresu powojennego w Polsce.

§ 2

Układ urbanistyczny Nowej Huty obejmuje: Osiedle Kolorowe, Osiedle Spółdzielcze, Osiedle Teatralne, Osiedle Krakowiaków, Osiedle Górali, Osiedle Urocze, Osiedle Zgody, Osiedle Handlowe, Osiedle Sportowe, Osiedle Zielone, Osiedle Słoneczne, Osiedle Szklane Domy, Osiedle Szkolne, Osiedle Stalowe, Osiedle Hutnicze, Osiedle Ogrodowe, Osiedle Wandy, Osiedle Na Skarpie, Osiedle Młodości, Centrum A, B,C,D,E oraz Al. Solidarności wraz dwoma budynkami Centrum Administracyjnego Huty im. Sendzimira. Granice układu przebiegają po linii: rondo Kocmyrzowskie – ulica Kocmyrzowska – ulica Bulwarowa – aleja Solidarności – Centrum Administracyjne Huty im. Sendzimira (włącznie z budynkami S i Z) – aleja Solidarności – ulica Klasztorna – ulica Odmętowa – skraj skarpy dawnego zakola Wisły – plac Centralny (w pobliżu Nowohuckiego Centrum Kultury) – aleja Jana Pawła II – rondo Kocmyrzowskie, zgodnie z mapą „ Układ Urbanistyczny Nowej Huty” stanowiącej załącznik do zarządzenia.

§ 3

Wykonanie zarządzenia powierza się Dyrektorowi Magistratu.

§ 4

Zarządzenie wchodzi w życie z dniem podpisania.

Prezydent Miasta Krakowa

/ - /

UZASADNIENIE

Uznaje się układ urbanistyczny Nowej Huty, zawarty w niżej opisanych granicach, za zabytek podlegający ochronie prawnej.

Granice układu przebiegają po linii: rondo Kocmyrzowskie – ulica Kocmyrzowska – ulica Bulwarowa – aleja Solidarności – Centrum Administracyjne Huty im. Sendzimira (włącznie z budynkami S i Z) – aleja Solidarności – ulica Klasztorna – ulica Odmętowa – skraj skarpy dawnego zakola Wisły – plac Centralny (w pobliżu Nowohuckiego Centrum Kultury) – aleja Jana Pawła II – rondo Kocmyrzowskie. Układ urbanistyczny Nowej Huty opracowany został w latach 1949-1953 przez zespół pod kierownictwem Tadeusza Ptaszyckiego, realizowany był do 1956 roku. Jest największą miejską kreacją przestrzenną okresu powojennego w Polsce i najdoskonalszą wśród założeń tego typu w Europie Wschodniej. Zgodnie z ideologią socrealizmu nawiązuje do europejskich kompozycji czasów nowożytnych uwzględniając w skali mikroubanistycznej nowatorską koncepcję tzw. jednostki sąsiedzkiej, polegającą na tworzeniu warunków dla powstania społeczności lokalnych, skupionych w małych jednostkach osiedleńczych (osiedlach). Nie wiąże się z zabudową przemysłową, choć pozostaje w bliskim jej sąsiedztwie. Każde z osiedli jest samowystarczalne pod względem obsługi podstawowych wymogów życia mieszkańców.

Plan Nowej Huty ma kształt gwiazdy opartej na układzie pięciu alei wybiegających promieniście z Placu Centralnego, położonego na skraju założenia, przy krawędzi skarpy wiślanej; osią symetrii jest Aleja Róż, biegnąca od placu w kierunku zbliżonym do północnego, do ulicy Bulwarowej. Pod kątem 45° w stosunku do osi wychodzą z placu dwie aleje, z których zachodnia (Al. Gen. W. Andersa) prowadzi do nowszych osiedli Nowej Huty, wschodnia (Al. Solidarności) do centrum administracyjnego huty. Aleja Jana Pawła II, stanowiąca podstawę kompozycji, jest lekko załamana w miejscu gdzie styka się z placem Centralnym. Perspektywę Alei Solidarności zamykają dwa bliźniacze gmachy centrum administracyjnego. Geometrycznym środkiem założenia jest niezabudowany plac przy skrzyżowaniu Alei Róż i Alei Przyjaźni, miejsce planowanego lecz niezrealizowanego ratusza. Zgodnie z teorią realizmu socjalistycznego zarówno usytuowanie, forma jak i wymowa ideowa wszystkich budynków użyteczności publicznej oraz znacznej części obiektów mieszkalnych pozostają w ścisłym związku z urbanistycznym wyrazem zespołu.

W Nowej Hucie został najpełniej zrealizowany postulat powiązania formy z celami ideowymi: od urbanistyki uzależniony jest kształt obiektów tworzących architektoniczną tkankę miasta, relacje wysokościowe wszystkich jego elementów przestrzennych, przebieg pierzei ulicznych. Zabudowa Nowej Huty jest bardzo zróżnicowana a stosunki wysokościowe są ściśle związane z charakterem poszczególnych osiedli i ich rolą w zespole. Najwyższe, sześć- i pięciopiętrowe budynki znajdują się przy placu Centralnym (osiedla Centrum A, Centrum B, Centrum C, Centrum D) i Alejach Andersa i Solidarności. W miarę oddalania się od centrum budynki są coraz niższe, aż do jednopiętrowych, zlokalizowanych w osiedlach peryferyjnych, które wieńcem otaczają rdzeń miasta. Wyjątkiem są dwa osiedla od strony fabryki (Szkolne i Stalowe, proj. S. Juchnowicz), tworzące tzw. Bramę Nowej Huty, znajdujące się w połowie alei Solidarności, arterii prowadzącej z fabryki do miasta, opisywanej w założeniach ideowych jako „oś pracy”.

Architektura Nowej Huty jest różnorodna, wiąże się z charakterem poszczególnych osiedli. Osiedla fazy pierwszej charakteryzują się zabudową rozproszoną typu *cottage*; tworzą ją kilkurodzinne domy (projektu F.Adamskiego) w otoczeniu ogrodowym, rozmieszczone symetrycznie lecz swobodnie, często poprzecznie do ulicy, zatem bez podkreślania linii regulacyjnej. Elewacje tych budynków są „bezstylowe”, nie mają podziałów architektonicznych; o ich wyrazie architektonicznym decydują proporcje bryły, kształt i usytuowanie otworów, a także forma spadzistego, krytego czerwoną dachówką dachu. Architektura budynków i ich usytuowanie w tkance urbanistycznej nawiązują do tradycji międzywojennych osiedli przyfabrycznych Centralnego Okręgu Przemysłowego, mających korzenie jeszcze w dziewiętnastowiecznych, nowatorskich koncepcjach angielskich.

Obraz Nowej Huty tworzy architektura socrealistyczna, wypełniająca środkową, główną część kompozycji urbanistycznej. Cechuje ją monumentalizm, fasadowość, wyraźne oddzielenie ulicy od podworców a także jednolitość wszystkich elementów, włącznie z małą architekturą i drobną infrastrukturą miejską. Fasady budynków osiedli centralnych (proj. T. Ptaszycki i J. Ingarden) oraz osiedli z początku socrealizmu (Górali, Krakowiaków, Szkolne, Stalowe, Teatralne) zostały zaprojektowane (i częściowo zrealizowane) w nawiązaniu do architektury historycznej, z pilastrami, gzymsami i attykami. Osiedla bliskie Placowi Centralnemu mają zabudowę zwartą, często w formie parawanowych ciągów, przerywanych dla osłabienia monotonii przewiązkami i pasażami. Największe biekty użyteczności publicznej (poza wspomnianymi szkołami, żłobkami i przedszkolami, które wykazują najmniej związków z kanonami socrealizmu) mają wyraźne cechy stylowe epoki; są

to kina „Światowid”, „Świt” (proj. A. Uniejewski), teatr Ludowy (proj. J. Ingarden, J. Dąbrowski). Stanowią one dominanty ideowe lokalnych kompozycji urbanistycznych. Budynek centrum administracyjnego (proj. J. Ingarden i J. Ballenstedt), tworzące oprawę głównego wejścia do fabryki, nawiązują do renesansowych i barokowych pałaców włoskich i zwieńczone są okazałymi attykami naśladującymi typowy motyw architektury krakowskiej XVI i XVII w. Teatr Ludowy oraz kina i budynki centrum administracyjnego podawane są w podręcznikach sztuki okresu powojennego jako jedne z najlepszych osiągnięć architektury polskiej tego czasu.

Obrazu Nowej Huty dopełniały nawierzchnie (starannie zaprojektowane i wykonane bruki jezdni, różniące się od nawierzchni placów, wykonane z kamiennych kostek różnego rodzaju oraz klinkieru), oświetlenie (m.in. nieistniejące już kandelabry na pl. Centralnym) oraz zrealizowane z dobrym poczuciem estetyki kraty, murki oporowe, ogrodzenia i inne drobne elementy, włącznie z rzeźbami plenerowymi i fontannami.

Układ Nowej Huty stanowiący całość pod względem urbanistyki, architektury wraz z budynkami projektowanymi przez wybitnych polskich architektów zasługuje na ochronę konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków.